

СТАНОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В ЗАКАРПАТТІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті узагальнено та проаналізовано результати вітчизняних і зарубіжних досліджень щодо історичних етапів становлення сфери туризму в Закарпатті.

Ключові слова: туризм, історія, туристичний менеджмент, технології менеджменту, тенденції туризму, туристичні маршрути.

Вступ. Туризм — багатостороннє явище, що поєднує економічні, соціальні, культурні, екологічні аспекти, має невичерпний потенціал для постійного прогресу, що поєднується з багатьма галузями економіки, що зумовлює його провідне місце в соціально-економічному житті суспільства. Туризм є одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності, а основними цілями державного регулювання у центральноевропейських державах, в галузі туризму є:

- забезпечення закріплених конституцією прав громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення і зміцнення здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав;

- безпека туризму, захист прав та законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та їх об'єднань, прав та законних інтересів власників або користувачів земельних ділянок, будівель та споруд;

- збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх раціональне використання, охорона культурної спадщини та довкілля, врахування державних і громадських інтересів при плануванні та забудові територій;

- створення сприятливих умов для розвитку індустрії туризму, підтримка пріоритетних напрямів туристичної діяльності.

Об'єктом дослідження є історико-хронологічна інформація щодо становлення туристичної галузі в Закарпатті

Мета: узагальнити та проаналізувати вітчизняні та зарубіжні дослідження щодо історичних етапів становлення сфери туризму в Закарпатті.

Авторська ідея: узагальнення інформативної бази щодо хронології, бібліографії та історіографії туристичної галузі Закарпаття

Досягнення цієї мети вимагає вирішення таких завдань:

- охарактеризувати основні етапи становлення туристичної галузі в Закарпатті;

- детально структурувати хронологію розвитку туризму в закарпатському регіоні.

Сутнісний зміст: здійснений історичний аналіз становлення сфери туризму в Закарпатті, як стратегічної галуззі Закарпаття для економіки регіону і розбудови соціальної інфраструктури.

Методологічні засади та джерела дослідження: робота спирається на дробки вітчизняних та зарубіжних туризмознавців присвячених сфері туризму, що визначається наступними особливостями: детальний опис функціонуючих об'єктів, огляд перспективних регіонів.

Основні результати та наукова новизна дослідження: в межах проведеного дослідження отримано такі результати, яким притаманна наукова новизна:

- зафіксовано основні етапи становлення туристичної галузі в Закарпатті;

- структуровано хронологію туризму в закарпатському регіоні.

Теоретичне і практичне значення дослідження: реалізація державної полі-

тики в галузі туризму, здійснюється шляхом визначення і реалізації основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму, визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів, їх використання та охорони, спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму, визначення основ безпеки туризму, нормативного регулювання відносин у галузі туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян), ліцензування в галузі туризму, стандартизації і сертифікації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу, встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу, організації і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму, визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму, участі в розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму

Ключові слова: туризм, історія, сфера туризму, управління туризмом, технології управління, туристичний напрям, туристські маршрути.

На початку XXI століття туризм став стратегічною галуззю Закарпаття як для економіки регіону так і для розбудови соціальної інфраструктури. Майже всі види туризму, які нині культивуються в нашій області, почали розвивати ще за часів перебування нашого краю в складі Австрійської імперії та Чехословаччини. Відомий закарпатський спортивний функціонер і журналіст Василь Федак (1911-1993) пише: «1878 року місцева періодика повідомляла, що в Ужгороді організоване міське «туристичне товариство». З інших джерел відомо також, що у 60-х роках минулого століття на території Австро-Угорщини діяло туристичне товариство «Карпати».

У 1885 році на всесвітній сільськогосподарській виставці у Будапешті Мукачівська домінія була представлена окремим павільйоном. Було видано каталог, у якому

дано характеристики понад 2,5 тисячі виставлених експонатів, із яких 530 відзначено золотими, срібними та бронзовими медалями та дипломами. Заодно каталог слугував і туристичним путівником. Граф Ервін-Фрідріг Шенборн-Бухгайм (1837-1903) передбачив прибутки від туризму і мисливства, не скупився на кошти, вкладаючи їх у розвиток туризму і його інфраструктура. У цьому ж році (1885 р.) у Мукачеві при центральній канцелярії домінії було відкрито туристичне бюро – Reiseburo, починає виходити ілюстрований туристичний путівник (12 графічних картин) з туристичною мапою домінії. Путівник відкривався пам'яткою туристу під заголовком «3 любов'ю до природи!». Природоохоронні функції (контроль) поклалися на лісівників, через угіддя яких проходив турмаршрут чи знаходилися туристичні притулки, а також на екскурсовода, який подавав у туристичне бюро докладний звіт. Неорганізованого безконтрольного туризму не було. Звичайно, знімалася помірна плата (за potravu). У мальовничих місцинах відкриваються туристичні притулки та пансіонати: у В. Визниці, Пузняківцях, Синяку, Солочині, Полянні, Жденієві, Пашківці, Нижніх Воротах. Про Нижні Ворота із путівника довідуємося: «Н. Ворота – окружний центр. У 1835 році Н. Ворота одержали статус міста і Магдебурзьке право. Тут знаходиться окружний уряд, банк, пошта, торговиця, а для злочинців – окружний суд, в'язниця, та 5 шибениць. У Н. Воротах закладено господарський двір економії (нині гірська дослідницька станція), де проводиться дослідно-селекційна робота з вирощування високопродуктивних порід корів, коней, свиней, овець, кіз, а також садогородніх культур. Відвідайте цю гірську мальовничу місцину!».

Вирувало туристичне життя у другій половині XIX ст. і на Мараморощині, про що дізнаємося із туристичного путівника «Тячево-Усть-Чорна» - «Tescow-Koningsfeld» (1890), укладеного службовцем Усть-Чорнянської Г.Зайделем. Це професійно укладений путівник з туристичною мапою Тересвянської долини, вказані туристичні притулки у Дубовму,

Красні, Усть-Чорні, Брустурах, Р. Мокрій, Н.Мокрій, а також на полонинах. В Усть-Чорній тоді функціонує родонова купіль та пансіонат на 15 осіб. Окрім усього іншого, автор путівника у передмові акцентує: «...туристичну подорож потрібно заздалегідь планувати відповідно до віку її учасників, передбачити всі можливі варіанти перешкод чи несподіванок, шляхи їх усунення, а головне - визначити мету. Проведення підсумків подорожі – важлива її складова». Філія турбюро в Усть-Чорній, окрім іншої мандрівки, пропонувала кінний та водні маршрути - «від шлюза до шлюза». Автор путівника наголошує, що «...туризм – це єднання людини з природою, не знищуймо її». Про туристичне життя на Мароморощині кінця XIX і початку XX століть довідуємось також із репортажів публіциста Г.Шмідта-Егера під узагальненою назвою «У долині Тересви» - *Im Teresva Tal* (1932 р.) У 1897 році голоний лісничий мукачівської домінії Сарт видає туристичний путівник «Берегвар і його Токаниці» (нині санаторій «Карпати»). (Y. Sart. *Beregwar – Reiseumher*). Не минував сферу туризму і відомий вчений енциклопедист Т. Легоцький, який у 1912 році видав туристичний путівник, «Мукачівський замок Паланок» по суті – це короткий нарис мукачівського замку, та його околиць (*Burg Palanok – Reiseumher*).

Із входженням Закарпаття до складу новоствореної Чехословаччини (1919–1939 рр.), в краї стали істотно розвиватися літні й зимові, піші й лижні види туризму. Головною роль у масштабному розвої матеріальної бази галузі зіграв Клуб чехословацьких туристів (ЧСКТ), який мав свої відділення в усіх окружних центрах Підкарпатської Русі. Відділення організації надавали методичну й практичну допомогу всім подорожникам в організації індивідуальних та групових маршрутів по рівнинній і гірській частині краю.

Туристична база в області була нерозвинута, й Клуб вимушено співпрацював із державними органами лісового господарства краю, які володіли розгалуженою мережею лісових доріг, вузькоколіюк, десятками водосховищ, що акумулювали воду для сплаву бокорів у верхів'ях рік. Біля водос-

ховищ, гребель, загат лісівники звели житлові будинки для охорони цих штучних водних споруд. На них постійно працювало декілька десятків лісорубів і бокарашів, для яких була створена система обслуговування й забезпечення харчами. В окремих випадках туристи для нічлігу могли використовувати добре впорядковані будинки для лісників. Крім того, ЧСКТ протягом 20–30 років XX сторіччя зумів звести власні притулки у вигідних місцях – поблизу доріг, вузькоколіюк, водосховищ, що забезпечувало більшу надійність для проживання та харчування туристів. У літній туристичний сезон полонини та гірські луки були досить густо всіяні колибами для пастухів, літніми чи зимовими огороженими стійлами, кошарами, стоянками та струнгами для великої рогатої худоби, овець, коней, свиней, чим особливо користувалися неорганізовані нечисленні групи туристів й індивідуали, а також автотуристи. Завдяки цьому мандрівники могли при потребі напнути поблизу намети, дешево закупити молочні й м'ясні продукти.

Пропаганді туристичних подорожей Закарпаттям сприяла розбудова мережі шкільних приміщень у містах і селах, готелів, ресторанів, пунктів продажу турспорядження, що дозволило й незаможним подорожникам мати тимчасове дешеве житло й харчування. Особливо швидкими темпами розширялася база розміщення туристів. Так, станом на початок 1939 року в Ужгороді діяли готелі "Коруна" (82 ліжка), "Берчені" (70 ліжок), "Карпатія" (50 ліжок), "Орієнт" та "Централ" (по 40 ліжок). У Мукачеві – готель "Зірка" (на 70 ліжок), у Берегові – готелі "Гранд" (на 40 ліжок), "Донат" (на 26 ліжок), будинок товариства "Соколи" (на 15 ліжок), у Виноградіві – "Роял" (26 ліжок), "Європа" (24 ліжка), "Карпатія" (14 ліжок", у Хусті – готель "Коруна" (40 ліжок), "Роял" (32 ліжка), "Централ" (60 ліжок) і т.д. Клуб чехословацьких туристів розбудував розгалужену мережу притулків, туристичних хат, будинків, колиб: під гірськими верховинами чи полонинами, біля водосховищ для лісосплаву, зимових і літніх стійбищ для худоби, колиб пастухів. [4]

До переліку найбільш відвідуваних об'єктів показу в чотирьох туристичних регіонах належали культурні, історичні, архітектурні, природні пам'ятки Ужгорода, Мукачева, Хуста, Виноградова, Тячева, Рахова, інших окружних центрів і коронних міст попередніх історичних періодів, Солотвинські солекопальні, Лисичівська "Гамора", Синевирське озеро, 12 замків або їх руїн, понад два десятки монастирів, народні промисли Липчі, Ганичів, Великого Бичкова, Рахова, винні пивниці Ужгорода, Середнього, Бобовища, Мукачева, Берегова, Виноградова, Іршави, праліси Тячівщини, Рахівщини, Чорний мочар із його водоплавними птахами, Ужгородська ротонда, обсерваторія на горі Піп Іван, місця археологічних розкопок городищ кельтів в урочищі Галіш і Ловачка під Мукачевом, дакійських та римських поселень біля Великої й Малої Копані та ін. Туристи радо каталися на вузькоколіїках Ужгород – Анталівці, Берегово – Кушниця, Тересва – Усть Черна, Ясіня – Козмешик, напинали намети біля гірських водосховищ лісництв та колиб пастухів.

Про активну діяльність Закарпатського відділення КЧСТ свідчить розроблена 1928-го року ювілейна закарпатська туристична стежка (маршрут) завдовжки 343 км, до якої були підв'язані 22 промарковані бічні маршрути, загальна протяжність яких становила близько 1000 км. 1937 р. Клуб мав у своєму розпорядженні 61 будинок на 475 ліжок, 14 споруд діяли цілорічно. Крім того, Клуб побудував 17 власних туристичних хат і притулків, ресторан у с.Невицьке, готель у Рахові, човнову станцію у Хусті.

КЧСТ вів систематичну й послідовну пропаганду здорового способу життя, рекламував зимові й літні туристичні маршрути, прокладав нові лижні траси, планував будівництво гірськолижних баз на Березнянщині, Іршавщині, Рахівщині, Воловеччині, на Полонині Руна, боржавських полонинах, хребті Свидовець, на горах Стій і Великий Верх. Чеські підприємці вкладали значні кошти у розвиток цієї сфери. Видаються буклети, путівники, широко рекламується мальовнича природа, історичні місця краю під рубрикою: «Туризм на Підкарпатській Русі – цілий рік!» Підприємці туристичного бізнесу започатковували у 30-ті роки нову

форму туризму – приватний туризм (туризм вдома). У селах Ужанської і Турянської долини, зокрема у Невицькому, Заріччі, Дубриничах, Кострині, Туріх-Реметах, Лумшорах, Турі-Полонини. Вимоги до господарів були надзвичайно високими, як у наданні побутово-фінансових, так і санітарно-гігієнічних послуг. Нині ця форма туризму відображається, але чомусь підноситься як нова. Додамо, що збереглися і списки тодішніх господарів приватного туризму.

У 1923 році Іржі Крал та Антон Свобода видають «Туристичний путівник Підкарпатської Русі та Словаччини на схід від Кошиць». А в 1924 році Карл Касалицький видає подібне видання «Пішки з Ужгорода на Говерлу». До речі, він прислужився і як путівник «Велосипедом з Ужгорода на Говерлу»

У 30-х роках минулого століття значний внесок у розвиток туризму та його пропаганду серед населення внесли викладачі ужгородської гімназії Олександр Грабар і Степан Федор. У їхніх методичних розробках та порадах головна увага звертається на збереження фауни і флори, дотримання гармонії і спілкування з природою.

У відродження туризму і його розвиток у повоєнні роки чимало зусиль доклали фахівці-ентузіасти ужгородці. Олександр Сарваш, Павло Мочкаш, Арсен Бабіченко, Констянтин Сас, Павло Урам, на Свалявщині – Михайло Попович, Михайло Молнар, Іван Мишкаринець, Михайло Кондря; у Мукачеві – Золтан Пензенник, Дизидерій Попвич та інші.

Пропагандистські й рекламні матеріали про зимовий і літній відпочинок і визначні туристичні міста у Закарпатті періодично випускалися чеською і словацькою мовами, а також англійською, французькою та німецькою. Путівники й довідники про туристичні можливості Закарпаття, складені відомими спеціалістами туристичної індустрії, публікувало солідне видавництво "Орбіс". Окремо виходили книги про фольклор, церковні пам'ятки, народну архітектуру й промисли Закарпаття, друкувалися науково-популярні статті, нариси в журналах "Яс"

("Сяйво"), "Зимовий спорт", ювілейному збірнику "Підкарпатська Русь", виданому 1936 року. Переконливим пропагандистським матеріалом була також творчість чехословацьких письменників про Закарпаття Івана Ольбрахта, Карела Чапека й багатьох інших. [5]

Слабкість матеріально-технічної бази туризму в 20–30 роках ХХ століття в області не давала можливості розвиватися всім видам відпочинку. Найбільш популярними були піші одно- й дводенні екскурсії й походи школярів та молоді до околиць своїх населених пунктів, природних та історичних пам'яток, вилазки в гори з підйомами на найближчі вершини. В області з'явилися перші прояви сільського, екологічного, гірського, лижного, шкільного, паломницького туризму, налагоджувався прийом іноземних подорожан, набував сталого розвитку внутрішній туризм.

Однак більшість маршрутів, крім декількох головних, не була промаркована, постійно стояла проблема підготовки й перепідготовки кадрів інструкторів, гідів-перекладачів, екскурсоводів. У гірській місцевості лише поодинокі лижні траси були облаштовані згідно з вимогами й правилами лижного спорту, перші кроки робив оздоровчий туризм, розпочалося будівництво санаторіїв з використанням мінеральних і термальних вод для лікування серцево-судинних захворювань, розладнань нервової, ендокринної, периферійної та інших систем органів людини, опорно-рухового апарату.

На превеликий жаль, події 1938–1939 років (Мюнхен, Віденський арбітраж, розпад Чехословаччини, окупація угорськими гортівськими військами, Друга світова війна) майже повністю зруйнували матеріальні надбання туристичної індустрії цього періоду. А в період 1939–1944 туристична галузь була сконцентрована на швидку реабілітацію, зокрема угорська влада використовувала потенціал термальних та мінеральних вод краю для відновлення здоров'я солдат. [4]

В радянський час туристична галузь була майже стовідсотково зорієнтована на рекреацію «радянська людина повинна бути здоровою для армії та народу» – санато-

рії, бальнеологія, курортологія. Кілька десятків малих і великих оздоровниць, поява рекреаційних зон довкола Поляни, Шаяна, Синяка, Голубинога, Н.Солотвина, Солотвина, Соїм та інших населених пунктів, все це мало забезпечити якісний відпочинок та оздоровлення "великої радянської людини" для боротьби за комунізм. Туризм також розвивався і у своїх не затратних видах: пішохідний (піші маршрути в горах, багатоденні походи), екскурсійний (замки, міста, музеї), гастрономічний (винні підвали Ужгорода, Середнього), лижний (Міжгірщина, Березнянщина, Рахівщина), автобусні екскурсії (мале та середнє коло Закарпаття), дитячо-юнацький (піонертабори) і т.д. Підсумком розвитку туристичної індустрії в Радянському Союзі стала створення курортних зон «Укпрофоздоровниці» та «Колгоспоздоровниці»: Поляна (Свалявський район), Шаян (Хустський район), Гірська Тиса (Рахівський район), Соїми (Міжгірський район), Карпати та Синяк (Мукачівський район); рекреаційно-спортивних зон Берегово (термальні басейни), Жденієво, Красія, Подобовець (гірськолижні витяги), туристичних маршрутів Боржавські полонини, Полонина Руна; організація орієнтованого відпочинку «Інтурист», «Супутник», «Бюро екскурсій», а у готельно-ресторанній сфері найбільшим досягненням було відкриття до московської олімпіади 1980 року найбільшого комплексу «Інтурист Закарпаття».

На початку розбудову української державності в 90-х роках туристична галузь функціонувала базуючись на радянських санаторно-курортних об'єктах та у виїзному туризмі. Новий етап у історії закарпатського туризму розпочався з відкриття напряму туризм у складі Ужгородського національного університету, Стратегічною метою навчальної та наукової діяльності туризму в Закарпатті, стало формування нової висококультурної та освіченої генерації кваліфікованих фахівців туристичної галузі та розробка нових туристично-рекреаційних продуктів Карпатського регіону, і зокрема бренду "Карпати". Спільними зусиллями науковців, освітян, держслужбовців та підприємців

готельно-ресторанного і туроператорського бізнесу краю стало створення туристичних маршрутів: Військовий, Сирний, Винний, Гастрономічний, Мінеральні води, Солодке Закарпаття, Медовий туристичних шляхів Закарпаття. Нові об'єкти: велнес-отель, мілітарі-отель, гірськолижні витяги, екстремальні види туризму та діючі туристські анімації: десятки фестивалів, винні та медові дегустаційні зали, спрямовані на реалізацію комплексної програми розвитку закарпатського туризму. На сьогоднішній день, інформаційний простір Закарпаття вже складається з багатьох інформаційних ресурсів, що в тій чи іншій мірі популяризують окремі туристичні зони та об'єкти.

У найближчій перспективі туристична галузь в Карпатах може очікувати на значний ажіотаж, оскільки у людей знизилася доходи, і є потреба буде переходити з туризму для багатого й вище середнього класу – до середнього й нижче середнього. А цей клас економічна основа нового європейського туристичного бренду «Карпати» – життя у сільських садибах, гостели, економ-мотелі, які зможуть дати відпочинок за принципом «достойна якість – низькі ціни». Нові туристичні шляхи активно створюються і в сусідніх із Україною карпатських країнах. Нині Словаччина, Чехія, Польща, Румунія, Сербія, Угорщина на своїх невдалих прикладах в туріндустрії переконалися, що треба дбати не лише про власні туристичні зони (а власникам об'єктів у цих зонах, не лише про свої об'єкти), а разом співпрацювати на єдиний бренд – Карпати. Сьогодні сезонний потенціал туристичного бренду Карпати в контексті розвитку туристичної галузі в країнах Центрально-Східної Європи складає близько 10 мільйонів чоловік[1]. Узагальнена інформація щодо формування туристського бренду "Карпати" в контексті розвитку туристичної галузі в країнах Центрально-Східної Європи спозиціонувала базові чотири напрями розвитку туризму у Закарпатського регіоні:

1. Створення іміджу та реалізація програм направлених на підвищення інвестиційної діяльності
2. Формування довіри до національних виробників, комплексні програми просу-

нення національних продуктів закордон

3. Створення іміджу привабливого туристичного напрямку та створення програм залучення туристів на найбільш дохідні туристичні напрями
4. Створення програми привабливого іміджу території.

Туристська статистика Закарпаття свідчить про те що саме ця галузь є найперспективнішою у нашому регіоні з його природними та історико-культурними ресурсами: сьогодні в регіоні функціонує понад 2 тисячі об'єктів ресторанної справи, понад 600 об'єктів готельного бізнесу, понад 3 тисячі сільських садиб які надають послуги туристам, понад сотня гірськолижних витягів, понад два десятки курортів, СПА та велнес-об'єктів, понад сотня туроператорів та тур агентів. Реалізація державної політики в галузі туризму, не зважаючи на різниці у законодавчих базах країн Центральної Європи, здійснюється шляхом визначення і реалізації основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму, визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів, їх використання та охорони, спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму, визначення основ безпеки туризму, нормативного регулювання відносин у галузі туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян), ліцензування в галузі туризму, стандартизації і сертифікації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу, встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу, організації і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму, визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму, участі в розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зорин И.А., Квартальнов В.А. Энциклопедия туризма. М.: Финансы и статистика, 2000. – 357 с.
2. Лукашевич М.П. Соціологія економіки. – К.: Каравела, 2005. – 288 с.
3. Лукашевич О.Н. Психология туризма: концептуальное определение. Монография. – К.: Изд-во КУТЕП, 2004. – 228 с.
4. Поп І.І. Енциклопедія Подкарпатської Русі. – Ужгород, 2000. – 440 с.
5. Сова П. Прошлое Ужгорода. – Ужгород, 1937. – 300 с.
6. Філософія і культурологія туризму / Відп. ред. В.С. Пазенок. – К.: КІТЕП, 2001. – 138.

F.F. Shandor

Uzhgorod National University, 88007, Uzhgorod, Ukrain's'ka st., 19

FORMATION OF THE TOURISM INDUSTRY IN TRANSCARPATHIA: HISTORICAL ASPECT

The article characterized the main stages of the tourism industry in Transcarpathia, structured and detailed chronology of the development of tourism in the region.

Keywords: tourism, history, tourism management, technology management, tourism trend, tourist routes.

Ф.Ф. Шандор

Ужгородский национальный университет, 88007, г. Ужгород, ул. Украинская, 19

СТАНОВЛЕНИЕ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ В ЗАКАРПАТЬЕ: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье обобщены и проанализированы результаты отечественных и зарубежных исследований, посвященных историческим этапам становления сферы туризма на Закарпатье.

Ключевые слова: туризм, история, туристический менеджмент, технологии менеджмента, тенденции туризма, туристические маршруты.